

БЪЛГАРСКА ДИАЛЕКТОЛОГИЯ И ЛИНГВИСТИЧНА ГЕОГРАФИЯ

СЕМАНТИЧНИ ДИАЛЕКТИЗМИ В БЪЛГАРСКИТЕ ГОВОРИ В АЛБАНИЯ И В КОСОВО⁶¹

Лучия Антонова-Василева

Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“,
Българска академия на науките

lantonova@ibl.bas.bg

Резюме: Публикацията изследва лексеми, които звуково са еднакви, но се различават по семантика в българските говори в Косово и Албания. Обръща се специално внимание на причините, поради които възникват семантичните различия – полисемия, възникване на преносни значения, омонимия, мотивация на значенията, териториално ограничаване на едно от значенията и др.

Ключови думи: *диалектология, лексикология, семантика*

Според Ст. Стойков лексикалните различия между диалектите се проявяват в структурно-семантичния характер на думите и в обсега на тяхното разпространение. Структурно-семантичните диалектизми са във връзка със значението и формата на думите. Те са два вида: семантични и номинативни – терминологични (Стойков / Stoykov 1993: 314). Семантичните диалектизми са думи, които звуково и структурно са напълно еднакви, но са различни по значение (Стойков / Stoykov 1993: 314; Бояджиев / Boyadzhiev 2002: 219). Проявата на диалектни различия във вътрешната форма на думата при наличието на еднаквост в нейния облик заслужава специално внимание. Целта на настоящото проучване е да проследи наличието на думи, които съвпадат по своя фонетичен облик с лексеми от общобългарската лексика или широко разпространени в българските диалекти лексеми, но се различават по значение, които са разпространени в българските говори в Албания и в Южно Косово – регион, запазил редица архаични диалектни особености. При това се обръща специално внимание на причините, поради които се развиват семантичните различия.

При изследването на семантичните диалектизми е важно да се обърне внимание на факта, че много от примерите, които се посочват от Ст. Стойков и Т. Бояджиев, представляват многозначни думи, широко разпространени в българския език. Тяхната многозначност се определя в това изследване въз основа на анализа на конкретните лексеми. От него личи, че различните значения, които се отбелязват в отделните диалекти (т.е. на микродиалектно равнище) са твърде близки, свързани в семантичен план и производни от основния семантичен признак, залегнал в значението на лексемата, според сведенията за нейното значение в речниковия състав на българския език. На тази основа – еднаквост на външната форма на лексемите, еднаквост и близост на значенията им при наличието на етимологична връзка между тях, се разглежда и наличието на общославянски речников фонд при думи с еднаква външна форма, със сходни основи или дори само с еднакви корени (Леков / Lekov 1954: 11 – 57). Като извършва обстоен литературен обзор, свързан с въпросите за критериите на езикова общност между славянските езици, за диалектния и езиковия континуум в славянското езиково семейство, А. Ангелов поставя въпроса и за съществуването на междуезикова омонимия – напр. при значението на думите *добитък* в полски и български, при думите *приятел* и *друг* в руски и български и други (Ангелов / Angelov 2017: 29 – 31 и др.). Във връзка със специфичното положение на българския език на Балканите много учени пък поставят въпроса за семантичното равнище на общобалканската лексика (Асенова / Asenova 2016: 27 – 38 и др.). При това става ясно, че след като обективната езикова действителност налага изследването на семантичната общност между еднакви по външна форма лексеми при различни езици, то да се разглеждат отделните те-

⁶¹ Публикацията е свързана с изпълнението на ННП „Културноисторическо наследство, национална памет и обществено развитие“, проект ДСД-5/ 05.0.3.2019 г., финансиран от МОН.

риториални диалекти на един език като напълно изолирани системи би било проява на един твърде нереалистичен формализъм в изследването. Добре известно е, че именно на лексикално равнище езиковата система е най-лесно податлива на взаимни влияния. При това трябва да се има предвид и фактът, че в диалектологията твърде често не се описват особеностите, които съвпадат с тези в книжовния и в общонародния език. Това важи в особено сила за семантиката, за чието задълбочено проучване са нужни по-подробни изследвания. Отсъствието на едно книжовно или общонародно значение на дадена лексема, означава на първо място, че то не е отбелязано, а не непременно, че то не съществува в диалекта. Различията в семантиката на лексемите, представени в изследването, ще бъдат приведени, като се посочат само специфичните семантични варианти, които са отбелязани в лично събран диалектен материал от българските диалекти в Албания и в Косово. При анализа ще бъде използвано описанието на семантичния обем, отразено в Речника на българския език (РБЕ). Както е посочено в увода, това е „... лексикографски труд от академичен тип, който обхваща в най-голяма пълнота словното богатство на българския език в неговите разновидности – книжовен език, разговорно реч, просторечие, диалекти и отчасти жаргон“ (РБЕ / RBE Т. 1, 2001: 5; Т. 1 – Т. 15, 2001 – 2015; електронно издание <https://ibl.bas.bg/rbe/>). При проследяването на материала в този речник специално се обръща внимание и на обстоятелството, дали конкретното значение има тясно регионален характер или то се среща в източници, които отразяват българския език на народна основа – фолклор, художествена литература и т.н., които не са с тясно ограничено в регионален план разпространение. Като един от типичните пример в това отношение може да се посочи речниковата статия за лексемата *сърце* в РБЕ – срв.: **СЪРЦЕ** ср. 1. Централен орган на кръвообращението, който у човека се намира в лявата страна на гърдите.... 6. Нар. Стомах, корем. Боли ме сърце. (<https://ibl.bas.bg/rbe/lang/bg/сърце/>). Значението, определено като народно, се среща и в българските говори в Албания: *Ка те фати сарцето што те извади надвор, ена джезвика малечка, со ена алжйца кафе, и сал рак ийа, бес шек'ер да го пиеш и първийат ден ти поминви, не те извади надвор*. Общославянското и общобългарското значение на думата *сърце* е отбелязано в говора на с. Бобошица от А. Мазон (Мазон 1936: 437), а в изследваните тук записи и в с. Гиневец, Голо бърдо: *Е цорква българска, на сорце имат со булгари*.

Редица типични примери за развитие на различни диалектни значения може да се посочат и при някои глаголи. Силно развита и широко разпространена многозначност, но с тясна семантична връзка между отделните значения, която дава основание за възникване на семантични диалектизми, поради смесване помежду им, се установява при глаголите *нося*, *водя* (вж. Младенов, Младенова / Mladenov, Mladenova 2020: 113 – 120), *карам* ‘водя’ – срв. в РБЕ: **НОСЯ**¹ *несв.* 1. Имам, държа нещо или някого в ръце, на гръб, на рамо или по друг начин и се движа с него, та го премествам от едно място на друго. **ВОДЯ** *несв.* 1. Карам човек или животно да върви след мене, да ме следва, обикн. като го държа.

М. Младенов описва развитие на значение ‘доведа’ при глагола *донесам* в българските говори от географската област Македония, както и в североизточните мизийски говори (Младенов, Младенова / Mladenov, Mladenova 2020: 113 – 120). Сходни процеси се наблюдават и при глагола *карам* със значение за движение и неговите производни – срв. в РБЕ: **КАРАМ** *несв.* 1. Водя, направлявам, насочвам движението на добитък... 3. Возя, превозвам нещо (сено, плява, въглища и др.) обикн. за някакви нужди (<https://ibl.bas.bg/rbe/lang/bg/карам/>). Примери от този тип се срещат в говорите в Южните Родопи, Драмско и Сярско: *И ги кара пак пехърата въвф къл'татъта на госте*. Фращане, Сярско. *Във дин'е, койту йа закарват у майка и на черквата*. Волак, Драмско. *Фрѐт ги закарай ас тебе на нивата да идем*. Волак, Драмско. При производния глагол *откарвам* са отбелязани значения ‘завеждам’ и ‘занасям’ – срв.: *Той ги откарва ф адна градина*. Волак, Драмско. *И едно шише вину уткарваме на кумѣтъ*. Плевня, Драмско.

В диалектите в Албания и Косово от една страна е регистрирано обичайното в българския език значение на глаголите *донеса*, *нося* в говорите в областта Жупа, Призренско – срв.: *Трѐбе да биде млако, ка к'е го донесии дѐма, и к'е гу ставии малу на ог'ен*. Г. Любине. В диалекта на съседната област Гора е отбелязано диалектното значение ‘доведа’ – срв. *Мланеста* (невестата) *че го донесет две свѣтой и че влѣзнет*. Ореше. Значение ‘донеса’ при глагола *доведа* е отбелязано в Корчанско: *Чѐкай да доведеда мало едно кѝлимче тука да постѐла. Да ти доведеда една капѐла, е нова, е чѝста*. Бобошица. Значение ‘водя’ е отбелязано в Голо бърдо, Дебърско при глагола *нося*, *донеса*: *К'е го носиме, вѐли, на баби, да го оздравиме мало*. Г. Острени.

В редица случаи семантичните диалектни различия, посочени от Ст. Стойков и Т. Бояджиев, се отнасят до лексеми, чиито диалектни значения са разпространени на широки ареали, поради което те са добре известни в езика на народното творчество и в художествената литература. По тази причина те са отразени и в РБЕ. Такива са следните глаголи *любя* 'обичам, целувам'; *галья* 'милвам, глезя, обичам'; *снасям* 'свалям', *чувам* и др. – срв. РБЕ: **ЧУВАМ** неслв. 1. Възприемам със слуха си звукове... 6. Диал. Отглеждам, отхранвам. *Чува майка девет мили сина...* Нар. пес. (срв. <https://ibl.bas.bg/rbe/lang/bg/> чувам/). Глаголът е отбелязан и в Преспанско: *Кр̀ви да чу̀ват*. Пустец.

В лексиката на българските говори в Косово и Албания са отбелязани примери за семантични диалектизми, които са широко разпространени в западните българските диалекти – срв. *барам* – 'търся': *Ш̀о б̀арате в̀ие во н̀аше с̀ело? Н̀аши сте?* Пустец, Преспанско. С това значение лексемата е позната на широк ареал в югозападните говори. В РБЕ са отбелязани следните значения на глагола: **Б̀АРАМ** неслв. 1. Разг. Докосвам с ръка, с пръст; пипам...; 5. Диал. Търся, диря, обикн. като питам, разпитвам или оглеждам.

Семантични диалектизми със значения близки до първичното се развиват и при глагола *бягам* – диал. *б̀егам*: *Деч̀ин 'ата б̀'егайе, чуп̀ин 'ата (момичетата) б̀'егайе. К̀'е н̀оседа тр̀о̀а и к̀'е б̀егаме по прав̀дата*. Пустец, Преспанско. В РБЕ е отразена многозначността на глагола: 1. Отстъпвам, отдалечавам се с бързо движение, с тичане от някаква опасност... 4. Разг. Отправлям се, отивам обикн. с бързана някъде с някаква цел или да работя, да върша, видя нещо. 5. Обикн. пов. Отстранявам се, отдръпвам се, махам се... 7. Напускам, оставям родно място, дом, родина и забягвам, обикн., за да се спася от някаква опасност, от нещо неприятно. В западнорупските говори глаголът *б̀'агам*, *б̀'агам си* е широко разпространен със значение 'тръгвам, тръгвам си' – срв.: *Ша постоим оште малко и ша си б̀'агаме*. Гоцеделчевско.

Многозначността, която е характерна за глагола *държа*, също става основа за развитие на семантични диалектизми. Срв. в РБЕ: **Д̀ЪРЖА** неслв. 1. Прех. Имам нещо в ръка (ръце), като не го пускам, не му давам да падне или да се измести... 10. Прех. Имам, притежавам у дома си някого или нещо, като се грижа за него, пазя го, отглеждам го. С това значение лексемата се среща и в Преспанско: *Кр̀ви д̀ържиме, дв̀е кр̀ви й̀маме. И й̀дс н̀'ес д̀ържам. На пл̀емната го й̀мам*. Пустец.

Различия в семантиката са отбелязани при глаголите *запъвам* и *яхам*. При глагола *запъвам* явлението е отразено в РБЕ – срв.: **ЗАП̀ЪВАМ** неслв. 1. Опирам, подпирам, запирам нещо о друго нещо, за да е устойчиво, да не се движи, да не мърда... 3. Диал. Затварям, заключвам врата, обикн. с резе. (<https://ibl.bas.bg/rbe/lang/bg/> запъвам/). При глагола *яхам* отбелязаната лексема е с по-ограничено диалектно разпространение, но също така развива своите семантични различия въз основа на многозначността на базата на семантичния признак 'качвам се върху нещо' – срв.: *Да й̀дхнеш г̀оре у ст̀убице, да зап̀неш, да д̀дйеш, да з̀аториш*. Раховец, Призренско.

Семантични диалектизми, които са отбелязани на широки ареали и поради това са отразени и в РБЕ, се реализират при глагола *пуша* – срв.: **П̀ИЯ** неслв. 1. Поглъщам, поемам течност през устата... 7. Остар. и диал. Пуша цигари, тютюн или всмуквам, вдишвам дима на наркотик. (<https://ibl.bas.bg/rbe/lang/bg/> пуша/). Значението 'пуша' е отбелязано в говора на Раховец, Призренско: *А п̀ийеш циг̀аре*. То е характерно за албански език. За разлика от това в говора на с. Речане, Призренско с това значение е регистриран глаголът *пуша*: *М̀ож да си д̀чала да зап̀лиш и й̀а не с̀ум й̀а п̀итала. Й̀а сум р̀екла да н̀е пушиш. А м̀ди п̀ушет св̀е*.

При глагола *мътя* също е отбелязан семантичен диалектизъм, който се развива въз основа на многозначността и е широко разпространен в българския език – срв. в РБЕ: **М̀ЪТЯ**¹ неслв. 1. Правя течност да стане мътна... 3. Диал. Бия (в 19 знач.); бутам. **М̀ЪТЯ**² неслв. 1. За птица – лежа на яйца, за да се излюпят пилета. Многозначността тук се разглежда в рамките на първия от омонимите. Глаголът *мътя* е широко разпространен в Преспанско със значение 'бия мляко': *М̀ътиме гу во м̀тката. Гу б̀иеме т̀ака, гу м̀ътим*. Пустец.

Тук е мястото да се отбележи, че в диалектите в Албания съществителното *мас* означава 'масло': *М̀тка е за м̀тейн 'е мл̀екото, што изл̀езват м̀с. За м̀тейн'е, за м̀тката м̀тейн 'е, да изл̀езит, от мл̀йеко м̀с и м̀шт'ейнца*. Пустец. *М̀с ести м̀сло, шо се ч̀ини от кр̀виете, от оф̀ийете, от козй̀ете, а м̀сло – с̀дй ести во шишй̀нца, от л̀лйе-дй̀елли* (слънчоглед). Бобошица (Антонова / Antonova 2015). При глаголната лексема същата семантична особеност се среща и в говора на с. Гиневец, Голо бърдо, като гласната ъ има естествен застъпник *о* в корена: *М̀ста от мл̀екото го м̀отехме моштенй̀ца ф̀ п̀тин от др̀ево*.

Семантични диалектизми се развиват при глагола *пера* и неговите производни. Те са широко разпространен и отразени в РБЕ – срв.: **ПЕРА** неск. 1. Очиствам, отстранявам кал, мръсотия и под. от тъкан, плат, дреха и др. с вода и обикн. със сапун, специален препарат и др. (<https://ibl.bas.bg/rbe/lang/bg/пера/>)... 4. Прен. Разг. Бия, удрям, пердаша. (<https://ibl.bas.bg/rbe/lang/bg/пера/>); **ОПЕРВАМ**³ неск. Диал. Убивам, погубвам някого или нещо. (<https://ibl.bas.bg/rbe/lang/bg/операвам/>). Същият глагол е отбелязан в Преспанско и Дебърско: *Рòски (патици) бй̀дели по й̀ез̀ерото. Тй̀йе нй̀к 'ее да опер̀ве рòск 'е*. Пустец. *Шàмата (кавга) нй̀е н̀емавме во с̀елото н̀аше. Да се к̀араме, да се п̀ериме. Го з̀еле джаг̀урето (детето), го упр̀але отн̀егде и го п̀ойле, го з̀еле изд̀алеко, гу ф̀орлиле во ф̀урната джаг̀урето го оп̀ичале. Имаше р̀етко н̀екой да бй̀деше оп̀рано, да б̀еше й̀злегал н̀екой во пл̀анина*. Гиневец, Голо бърдо.

Глаголът *троша*, който има широк семантичен обем в българския език, също е регистриран с различна семантика в Косово – срв. в РБЕ: **ТРОША** неск., прех. 1. Правя нещо на късове, на части, за да ми послужи за някаква работа; чупя... 5. Прен. Нар. Съсипвам, похабявам. В диалекта на Раховец, Призренско е отбелязано както прякото, така и преносното значение: *Ту би трòшеле п̀ршѝеш и ту би й̀ели; Да трòшим п̀аре*. Призренско.

Проява на многозначност и в резултат от това – възникване на семантични различия по метафоричен път, се наблюдават и при класическите примери за семантични диалектизми при някои прилагателни – срв. в РБЕ: **МРЪСЕН**¹ прил. 1. В който има, който е покрит или е примесен с нечистотия, мръсотия; изцапан, нечист, замърсен. **МРЪСЕН**² прил. Остар. и диал. 1. Блажен.

Според данните на Българския диалектен атлас от картата „Значение на прилагателното име *мръсен*“ (БДА. ОТ / BDA. ОТ 2001: к № Л 100) на диалектно равнище се реализират следните различия в семантиката: значение ‘нечист’ (*мръсни ръце*) – разпространено предимно на север и югоизток, като границата върви приблизително западно от Видинско, Трънско, Кюстендилско, завива на изток през Благоевградско и продължава по р. Марица към Одринско и Дедеагачко; ‘блажен’ (*мръсно ядене*) – разпространено предимно на югозапад и юг; ‘нечист и блажен’ (*мръсни ръце и мръсно ядене*) – разпространено в отделни райони на юг: Гоцделчевско, Петричко, Разложко, Смолянско, Пловдивско, Хасковско, Кърджалийско, Дедеагачка, Малкотърновско и Мидийско (Къйкькой, Къркларели), Източна Турция. Налице е омонимия поради разпадане на многозначността, която от своя страна е породена от формираното по метафоричен път значение ‘нечист’ въз основа на религиозните представи за „нечистота“ на блажните – мазни и месни храни. (<https://ibl.bas.bg/rbe/lang/bg/мръсен/>). Семантичният диалектизъм *мръсен* ‘блажен’ (*мръсно ядене*) е характерен за западните и югоизточните говори. Прилагателно *мръсно* е отбелязано със значение ‘блажно, мазно’ в говора на Раховец, Призренско.

По същия начин при прилагателното име *чест* в диалектите се проявява както семантичното различие, което е широко разпространено и се отразява в РБЕ, така и многозначността – срв.: **ЧЕСТ** прил. 1. Който се повтаря след кратки промеждутъци от време, извършва се много пъти за кратко време. Противоп. рядък. 2. Диал. Гъст. (<https://ibl.bas.bg/rbe/lang/bg/чест/>). Според картата на обобщаващия том на Българския диалектен атлас „Значения на прилагателното име *чест*“ (БДА. ОТ / BDA. ОТ 2001: к. № Л 102) в диалектите се срещат следните семантични реализации: проява на многозначност – ‘чест’ и ‘гъст’ (*чести гости, често мляко*) – отбелязана на голям ареал предимно на североизток и юг, като границата върви приблизително по р. Янтра, р. Марица на югозапад през Разложко до Преспанското езеро. Приблизително със същата големина е ареалът на значението ‘чест, който се повтаря’ (*чести гости*), простиращ се предимно на северозапад от посочената линия. Това значение е отбелязано и в Дебърско: *Л'уси, да й̀деш п̀о-често. Ти р̀етко й̀деш*. Тучепи, Голо бърдо. Значението ‘гъст’ (*често мляко*) има ограничено разпространение (Великотърновско, Малкотърновско, Пловдивско, Кърджалийско). Налице е омонимия поради разпадане на многозначността, която се разграничава по реализацията на основния семантичен признак – качество, което се проявява във времето (повторение след кратки интервали) или в пространството (разположение на малко разстояние).

Трябва да се отбележи, че в диалектите в Косово и Албания е отбелязано прилагателно *тънък* – диал. *тъ̀нак // та̀нок // тнок*, както и наречие *тъ̀нко // та̀нко*, съответно със значения ‘рядък; рядко’ – срв.: *Туримо ма̀ло вода, да бй̀де са̀мо не та̀нко, г̀усто, да вр̀ие ма̀сто док̀ се св̀ари*. Раховец.

Същевременно в говора на с. Шишевец, Кукъска Гора, Албания при наличие на прилагателно *тѐнък* е отбелязан антоним *дѐбел* със значение ‘гъст’ – срв.: *Н̀е, д̀ебело да бй̀де, ка̀ша й̀е п̀о-тѐнко*, но се употребява също така и общобългарското прилагателно – срв. *тѐнк 'и и д̀ебели цр̀ева*.

Като характерно за българските говори в Албания може да бъде отбелязано значението 'лош' на прилагателното *слаб*, което не измества напълно употребата на прилагателното *лош* със същото значение – срв. в говора на с. Бобошица: *И по лошо и по добро – Edhe në të keqë, edhe në të mirë* (алб. – И в лошо, и в добро). *Слабо, ние велѝме слабо. Току на дру̀ги куптѝм* (смисъл), *ѝа: „Сѝзи ѐсти сл̀ан“, сѝзи сл̀ан, нѝе чѝвек л̀ош, чѝвек сл̀ан велѝме. Neri i keqë* (Лош човек). *Ї̀а сик̀а: Ё̀ден чѝвек со свѝето вѝѝк шо ѝма тор̀нато сла̀бо и му велѝме нѝе. „От во л'у̀л'ка, дур во д̀упка“*. В РБЕ са отбелязани следните значения, които може да ни посочат основанията за възникването на диалектната семантика: **СЛАБ**, -а, -о, прил. 1. Който няма достатъчно физическа сила. Противоп. силен... 3. Прен. Който не проявява достатъчна душевна твърдост, устойчивост; неустойчив, безсилен (<https://ibl.bas.bg/rbe/lang/bg/слаб/>).

Сходни са семантичните диалектизми, които са наблюдават при прилагателното *благ* и производното съществително от него – срв. РБЕ: **БЛАГ**² прил. Диал. 1. Сладък на вкус. // Приятен на вкус, вкусен. *Ти си остани, Милицо господжо, та уготви сладки, благи манджи*. 2. Като същ. **благ** ср. а) Нещо блажно за ядене; благин̀а. б) Времето, през което се яде блажно. в) Нещо сладко. К. Петканов. (<https://ibl.bas.bg/rbe/lang/bg/благ/>).

За семантиката на тези лексеми на диалектно равнище трябва да се обърне внимание на данните от БДА. ОТ к. № Л 96 „Прилагателни със значение 'вкусен', в съчетанието *вкусна манджа*“ и к. № Л 97 „Прилагателни имена със значение 'сладък'“. Картите посочват, че на запад и в значителен брой селища на югоизток прилагателното *благ* е многозначно, като семантиката му включва значенията 'вкусен' и 'сладък'. Данните от Архива на Български диалектен речник показват, че прилагателното *благ* се среща в следните значения: *благ* (*благ*) прил. 1. Сладък, захарен. *П'лна к'шта съз благ мед*. Заногѝ, Свогенско; Борѝе, Гора; Речане, Призренско, а също така и в редица други селища: Доброславци, Суходол, Софийско; Дяково, Дупнишко; Прилеп; Забърдо, Асеновградско; Ардинско; Драмско; Зарово, Солунско; Върбина, Маданско; Девинско; Смолянско; Челеби, Гюмюрджинско. 2. Който и свързан с употреба на блажна храна – за определен ден от народния фолклорен календар. *Нефелало да работи човек в среда и петък през сирница, че тия дни са благи (блажи се) и простени, че в тех човеци се прощават и жените ги празнуват*. Софийско; Тревненско; Бериево, Севлиево; Трънско (разпространено и като композита *благден*); 3. Вкусен. *Да уготви сл̀атки, б̀лаги м̀анджи*. Чибавци, Софийско; Борѝе, Гора, а също така и в редица други селища: Мала църква, Самоковско; Церовица, Кюстендилско; Горно Броди, Сярсско; Еникѝой, Узункюприйско; Кюприята, Есакийско; Самоковско. 4. Който е приемлив, приятен, мек по звучене и по съдържание. *Блак на муабет*. Борѝе, Гора, а също така и в редица други селища: Пиргово, Русенско; Изворово, Харманлийско; Пловдивско и др.

Значението 'сладък' на прилагателното *благ* е отбелязано и в диалектите в Албания и Южно Косово: *Ё̀на у̀рма во ва̀зу. (у̀рмата)... к'ѝй ѝмат сѝменка ѐсти б̀ла̀га, п̀д-б̀ла̀га*. Тучепи, Голо бърдо. *Току со а̀вул от̀вар се ч̀ини, от̀вар се ч̀ини. Со б̀а̀кор се ч̀ине м̀нѝгу и сл̀атк'е. Со б̀а̀кор се ч̀ини м̀нѝгу д̀дбар и сл̀атк'е*. Бобошица, Корчанско. *Нѝшто б̀ла̀го – бак̀ла̀ва със о̀ра̀се*. Раховец, Призренско.

Същевременно в диалекта на с. Бобошица е регистрирано и значение 'вкусен' – срв.: *То̀й мас̀лото го ч̀ини сл̀атко. Ма̀жим аф ко̀ло аф ко̀ло, свѝѝ. Ѐсти д̀обре, ко̀га да го зѝмиши со со̀йка. Та̀ка ти сл̀ади... Та̀ка се вѝли? Та̀к'е, д̀обот е ца̀рот на сѝте м̀анджи. И при нас е м̀нѝго сл̀адок, д̀дбър е*. В Призренско е отбелязана и употреба на прилагателното *сл̀адък* с преносно значение – 'приятен': *Ж̀ивот нѝкому м̀нѝгу сл̀адък, нѝкому м̀нѝгу г̀орѝк. М̀нѝгу крѝзно врѐме. Нѝкому ма̀ло дѝца, нѝкому м̀нѝгу што не м̀ож г'и зад̀оволи*. Отбелязано е и съществително *сл̀аст*: *д̀ва сл̀аст што ѝма д̀вде нѝма нѝкоде дру̀гаде*. Наречие *сладъко*, както и глагол *сладити*, *сладж* са отбелязани и в старобългарски (БЕР / BER, Т. VI, 2002: 841 – 845). Същевременно и прилагателното *благ* се среща в старобългарски със следните значения: 1. С приятен вкус, сладък, благ; 2. Благ, добър. (СР / SR 1999: 85, 86). От това личи, че прилагателните *благ* и *сладък* са синоними, отразени още в старобългарските паметници. За тяхната семантика е характерна и многозначността, която дава основа за появата на семантични диалектизми въз основа на общия семантичен признак е 'приятен на вкус'.

При прилагателното *вреден* в българския език е отбелязана омонимия, която стига до енантисемия – поява на омоними, чиито значения не са просто различни, а пряко противоположни (Балкански / Balkanski 1979: 111 – 119). Срв. в РБЕ: **ВРЕДЕН**¹ прил. Който причинява вреда̀, от който

има вредà. **ВРЁДЕН²** *Остар.* и *диал.* 1. Обикн. с предл. за. Който може да извърши някаква работа, който е способен, годен за някаква работа... 3. Обикн. със следв. изр. със съюз да. Който притежава необходимите качества, за да заслужи, да получи нещо или да заеме някакво служебно място; достоен. **ВРЁДЕН³** *прил.* *Остар.* Който има цена, стойност. Прилагателното, както и други сродни производни лексеми, е отбелязано в Призренско: съществително *врѣднос* се срещат със значение ‘полезен, полза’: *Вѣлики врѣднос ѝмале ѝни*. При това се употребява и глагол *врѣди* с обичайното за българския език значение: *Сат саму да к’’утиши, да не говориши, да не врѣдиши, ак хѳчиши за кучу да живиши, ак хѳчиши лѳфой да прѳйши невал’а (нефела – негодни) рѳботи*. Според приведените от Т. Балкански възгледи за явлението енантиосемия, то се дължи на по-широката семантика на корените на лексемите в древността, в следствие на което от общото неопределено значение на старинната дума в определен контекст се развиват две противоположни и по своя характер полярни или антонимични значения. Според Т. Балкански прилагателните *врѣден* представляват случаи на междусловни енантиосеми, при които случайно е само външното сходство, докато отношението между лексемите от лингвистичната опозиция са подчинени на логически ред – срв. старобългарски и новобългарски *врѣден* – ‘от който има вреда’, развил се от стб. *врѣдъз* – ‘вреда, беда, злина’ и *врѣдъ-ънъз* < **врѣдънъз* – сближено по външна форма.

При съществителните имена широко известни семантични диалектизми се развиват въз основа на многозначността при лексемата *стока* – срв. в РБЕ: **СТОКА** ж. 1. Продукт на труда, предназначен за размяна. 2. Нар. Добитък. Тази лексема е отбелязана и в Преспанско: *Аур, ама т’ѳйа за ѳвие, што вѳкаме ниѳ за стѳка ѳва; мѳла стѳка што бѳше, сѳтна стѳка, за ѳфци, за кѳзи тѳй рѳбути, тѳйѳе б’ѳа бѳшка; за крѳви, кѳн’ѳви, рѳбути што бѳше, голѳма стѳка. ѳва го пѳрдѳроват (използват) кѳде ѝмат стѳка гѳлема за бѳчване мнѳгу*. Пустец. *От рѳно. Кѳко че стѳне, от ниѳс, от сѳдѳм и тѳко се рѳди. Мѳло кѳк’а, мѳло у стѳка. Нѳли стѳка мнѳгу, ѳфѳе и тѳкѳфме чѳшире*. Г. Любине, Призренско.

За назоваване на същото понятие в диалектите в Корчанско и Преспанско се употребява и лексемата *правда*, която също представлява семантичен диалектизъм – срв. РБЕ: **ПРАВДА** ж. 1. Справедливост, законност... 6. *Диал.* Живо имане, жив имот, добитък – срв.: *Рѳботѳе во кѳшита, изганѳйѳе правѳтата, зѳиш ѝмѳѳѳиѳѳе мнѳгу правѳда*. Бобошица, Корчанско. *Абе, убаѳ си ѳѳе, му вѳл’а ѳѳс, ѳти правѳда си ѳма, и рѳбути трѳва да ѳма за млѳдите. Ънѳнѳже за правѳтата, за крѳвите. За нѳс да ѳѳе жѳива правѳдата и нѳвата во с’ѳло*. Пустец. Разпространението на лексемите *стока* и *правда* може да се проследи на к. № Л 43 от БДА. ОТ 2001.

Известен семантичен диалектизъм се развива при лексемата *кал*, която в голяма част от българските говори има значение ‘глина’ – срв. и производното прилагателно *кален* ‘глинен’. В РБЕ личи, че диалектните значения са възникнали във връзка с полисемията – срв. **КАЛ** м. 1. Пръст, размяната или размита с вода. 2. Смес от глина, пръст или слама и вода, която се използва като мазилка или за правене на тухли (<https://ibl.bas.bg/rbe/lang/bg/кал/>). В говора на Раховец е отбелязано производното *калѳиште* ср. ‘заблатено, тинесто място’. Според Българския диалектен атлас прилагателно *кален* – ‘глинен’ и съществително *калѳица* ж. ‘стомна’ е отбелязано в Гоцеделчевско и Драмско (БДА. ОТ. 2001 / BDA. ОТ 2001: к № Л 10).

Семантични диалектизми на диалектно равнище се развиват и при съществителното *гной* – срв. в РБЕ: **ГНОЙ¹** ж. и м. Възгъста, жълтеникава течност, която се образува обикновено при възпаление и се състои от бели кръвни телца, поглъщащи и обезвреждащи микробите — причинители на възпалителния процес. **ГНОЙ²** м. *Остар.* и *диал.* Тор. **ГНОЙ³** м. *Диал.* Пот. (<https://ibl.bas.bg/rbe/lang/bg/гной/>). Различните диалектни значения са сходни по семантичен признак ‘вещество като рядка каша или течност с неприятна миризма’. В българските говори в Албания е отбелязан семантичният диалектизъм със значение ‘тор’: *И гнѳй му фѳрлимѳе на нѳвата*. Бобошица, Корчанско. *К’ѳе и фѳрлимѳе гнѳй на ѳрмата* (райската ябълка). Тучепи, Голо бърдо.

Възникване на семантичен диалектизъм се наблюдава и при съществителното *диня*, което в РБЕ е представено от два омонима, които представляват названия на градински растения с очевидни общи семантични признаци, както и с многозначност в рамките на омонимията, обичайна за названията от групата на растенията – срв.: **ДИНЯ¹** ж. 1. Едногодишно тревисто растение от семейство тиквови със стелесто се стъбло и голям, объл, сладък и сочен плод с твърда зелена кора; любеница. *Citrullus vulgaris*. 2. Плодът на това растение; любеница. **ДИНЯ²** ж. *Диал.* Пъпеш. (<https://ibl.bas.bg/rbe/lang/bg/диня/>).

В БДА. ОТ на тази лексема са посветени к. № Л 34 и Л 35, от които личи, че значението ‘пъпеш’ е характерно за западните говори. В говора на Раховец, Призренско е отбелязано съществително *dîn 'a* със значение ‘пъпеш’. Същевременно при назоваването на плода *Citrullus vulgaris* се развива семантичен диалектизъм и при названието *бостан* – срв. в РБЕ: **БОСТАН** м. 1. Място, засадено с дини и пъпеша. 2. *Събир. Диал.* Дините и пъпешите, които растат на това място. (<https://ibl.bas.bg/rbe/lang/bg/бостан/>). За разлика от това в западнорупски (Гоцделчевско, Драмско), някои подбалкански (Сливенско) и някои източнородопски (Кърджалийско) диалекти откриваме названието *бостан* със значение ‘диня’. В случая семантичният диалектизъм се развива не на основата на многозначност на лексемата, а въз основа на смесване на семантично свързаните омоними. От същия характер са различията при названията *грах*, *граф*, *гра*, което в югозападни говори се употребява със значение ‘боб, *Phaseolus vulgaris*’ (вж. БДА. ОТ 2001 / BDA. ОТ 2001: к. № Л 30).

В РБЕ е отразена многозначността, която е присъща на лексемата *жито*: **ЖИТО** ср. 1. Само ед. Едногодишно тревисто растение с плод на зърна, от които се прави брашно за хляб; пшеница. *Triticum*. 2. Само ед. *Събир.* Плодът, зърната на това растение... 5. *Диал.* Всички житни растения, от които се прави брашно за хляб (<https://ibl.bas.bg/rbe/lang/bg/жито/>). На диалектно равнище различието в семантиката на лексемата се реализира чрез употребата ѝ като общо название на зърнените храни – хипероним, като название на растението пшеница или на друго зърнено растение, което се отглежда за добиване на зърно за хляб в съответния район. В говора на Раховец, Призренско лексемата *жито* се употребява като хипероним: *Се пèчи жèтва, жèто, свè, сèга врèме од врúчо. Се вèди кúча се вèди и кòш. Унúтре ùмае жèто, каламбòч. Он ни дàе нàм жèто, цèлава маалà. È то жèто ми бè добрè дàно, да кúпимо зèмл'у.* Отбелязана е и употреба на лексемата *хлеп* като общо название на зърнени храни, което също е особеност, характерна за славянските езици: *И кàжвамy д̀ва, з̀ймаме хлèба, нè сàмо пчèница.* В говора на с. Горно Любине се среща название *белò житò* със значение ‘пшеница’: *Мь с̀йà м̀ало кòломбок, м̀ало белò житò, т̀акве.* Г. Любине, Призренско.

Лексемата *пчèница* // *фчèница* // *чен̀ница* съответства на книжовното *пшеница* (Гаравалова / Garavalova 2018; Радева / Radeva 2017: 121). То е отбелязано в Раховец, Призренско: *Оной е клàс, зн̀аш пчèница шо а кàжемо,* както и в Гиневец, Голо бърдо: *Имат к'е а зèмаш да жн̀иеш пчèницата, др̀шта, чèнката, да збèрите, кòга изн̀икне да г'и пр̀ашате, да г'и кòпате. З̀име ùадèфме, гòтоо ùмафме, бр̀ано свè. Имавме кúк'ите пòлни со пчèница. Фчèнца ùа вèл'ите вèе? Ор̀и, чèница, гр̀а, л'èшча...* Гиневец, Голо бърдо.

Лексемата *век* е една от многозначните думи в българския език, чиято полисемия на диалектно равнище се запазва, но при това от нея се развиват и семантични диалектизми. Срв. в РБЕ: **ВЕК** м. 1. Период от време, равен на сто години; столетие. 2. Относително дълъг период от време, който се характеризира с определен начин на мислене и обществено поведение, важни обществени или природни изменения, събития; епоха, ера, време. 3. Само ед. *Разг.* Обикн. с притеж. местоим. Времето на един човешки живот. 4. *Диал.* Земята и хората, които я населяват; свят. Специално внимание на специфичните значения на думата *век*, които се срещат в българската художествена литература, обръща П. Константинова (Константинова / Konstantinova 1985). Тя установява, че употребата на лексемата със значение ‘човешки живот’ е наследена още от старобългарски. Според нея днешното основно значение ‘период от сто години’ за първи път е фиксирано в съвременния български език през Възраждането и с основание посочва наличието на елемент *-век < -в'ккъ* в думата *човек*. При това П. Константинова отбелязва, че тази лексема показва сходни семантични особености и в останалите славянски езици. Това заключение се потвърждава И. Нефедова за руските диалекти. (Нефедова / Nefedova 2008: 112, 125, 140, 143, 144). В говора на Раховец, Призренско е отбелязан пример със значение ‘периода на целия човешки живот’: *За т̀ийа кр̀аве ùа да ти кàжем м̀ой цèл вèк ùе пр̀идло у стòчàрство.* Същото значение е регистрирано и в Бобошица, Корчанско: *Èден чòвек со свèто вèк шо ùма тор̀нàто сл̀або и му вèл̀име н̀е. „От во л'ул'ка, дур во д̀упка”.*

Семантичен диалектизъм, отбелязан в РБЕ като проява на многозначност, представлява и лексемата *бряг*: **БРЯГ** м. 1. Тясна гранична ивица земя край река, море, езеро и др. 2. Стр̀мна и висока страна на дол, ров и др.; стр̀мнина, урва. (<https://ibl.bas.bg/rbe/lang/bg/бряг/>). Тези значения са отбелязани и в Преспанско: *Н̀ашта ùлицà е на брèк.*

посèиш, нèчи. Нèчи, сàмо сèмету пустèиш. Раховец, Призренско. *Сàка да ви взèмат тукa?* Пустец – явление, което е характерно и за съответния книжовен глагол *искам*. Срв. в РБЕ: **САКАМ** несв. Диал. *Искам. Сакам гердан от бисер, сакам колан от сърма.* Нар. пес. (<https://ibl.bas.bg/rbe/lang/bg/sakam/>). Същото значение се среща и в Преспанско: *Ти ракийче или сòк сàкаиш?* Пустец. На диалектно равнище глаголет *сакам* развива и значение ‘обичам’: *Не ни сакат нас албанците.* Речане, Призренско. *Ако го сàкаиш, зèми го, к’е ти рèчет, нè со зòр. Мòра да сòка, кат че сòка дèйка.* Борйе, Призренско. *Тàтку ми ги знàеше и тàтко ми ги кàзваше. Ги сàкаше мнòгу тòй слàфските нàроди.* Бобошица, Корчанско. Значение ‘трябва’ развива и глаголет *òчем*, който се употребява със значение ‘искам’ в призренско – срв.: *Нè мòгу ìч. – Òче, òче.* Г. Любине, Призренско.

Сходни значения се развиват и при глаголите *терам* ‘търся’ и *шетам* ‘скитам, обикалям’ – срв. *терам, затерам* – ‘искам за жена’; *шетам* – ‘обичам’ Драмско (Антонова / Antonova 1983).

Глаголет *раста* има силно развита многозначност. В диалекта на Жупа, Призренско той се употребява като преходен със значение ‘отглеждам деца’: *Да г’и рàстеш дèца. Жèнене да г’и рàстет.*

В речника на българския език не са отразени семантичните различия на диалектно равнище при съществителното *дрипа*, макар че многозначността и тук разкрива основите за поява на семантични различия: **ДРЪПА** ж. 1. Къс от дреха или плат; парцал. *С дрипи, откъснати от собствените си дрехи, превързал сам раните си.* Й. Йовков. 2. Обикн. мн. Вехта и обикн. окъсана, парцалива дреха. (<https://ibl.bas.bg/rbe/lang/bg/дрипа/>); срв. лексемата *дрипа* и производни от нея у Александрова (Александрова / Aleksandrova 2019: 72). Със значение ‘дреха’ в българските говори в Голо бърдо, Дебърско е отбелязано и съществителното *àлишта* – срв. в РБЕ: ХÀЛИЩЕ ср. (тур.). Диал. Дебела черга за завиване или постилане; козяк, китеник. (<https://ibl.bas.bg/rbe/lang/bg/халище/>), срв. *алишите – дреха изобцо* (Александрова / Aleksandrova 2019: 58). Същото значение е отбелязано и в говора на с. Борйе в Гора: *Утре к’е се прòменат дèйк’е со вàкве, со кундре, со блýзе, нè со тие àлишта. Дèйка тийа àлишта немòй да ги облечет, млàнеста што ги ìма.* Борйе, Гора.

Лексемата *риза*, която се употребява в крайните югозападните говори в Дебърско, Корчанско (Mazon 1936: 436) със значение ‘кърпа, къс платно’, също представлява пример за семантичен диалектизъм. То е разпространено в Стружко и в езика на фолклора от югозападния регион (Кочев / Kочев 1983: 373 – 383). Тясно е свързано със значението ‘дреха, която се облича направо на тялото’, защото традиционните ризи се шият от къс ръчно тъкано платно. Присъствието на значението ‘къс платно, кърпа’ в диалекта показва, че вероятно лексемата *риза* в българския език е била многозначна и значението ‘платнена дреха, която се шие от къс ръчно изтъкано платно и се облича направо върху тялото’ е възникнало от значението ‘къс платно, от което обикновено се изработва долната дреха, която се облича направо върху тялото’. След възприемането на заемката от народния език *кошул’а* в югозападните говори (вж. БДА. ОТ / BDA ОТ 2001: к. № Л 77), лексемата *риза* е останала да съществува в крайния югозапад със значение ‘къс платно, кърпа’, докато на изток е запазила значението ‘долна дреха’.

Семантичен диалектизъм със сравнително по-ограничено разпространение представлява и лексемата **МРЪВА**¹ ж. Диал. 1. Къс месо; мръвка, мърва¹. *Когато ся пече голяма мръва месо, топлината не може да ся промъкне дори до вътре и мясото остая повече сочно.* 2. Като нареч. За количество – малко, не много; мръвка, мърва¹. **МРЪВА**² ж. Диал. Мръв, мърва². (<https://ibl.bas.bg/rbe/lang/bg/мръва/>). Различията в семантиката се развиват на базата на разпадането на многозначността, която се основа на метафора, при наличието на сходен семантичен признак ‘нещо малко, малък къс’.

В българските говори в Албания е отбелязан сходен случай на семантичен диалектизъм при лексемата *трда* < *троха* ‘малък къс хляб’, която също означава ‘малко’: *К’е пòседа трда и к’е бèгаме по правдата.* Пустец, Преспанско. *К’е го зàмеса тèстото со трò сол’и со трò вода и к’е си го нàпра.* Бобошица. В БЕР е отбелязана форма *тра* – Бобошица, Корчанско, производна от *троа* < *троха* (БЕР / BER T. VIII, 2017: 162, 266). С това значение лексемата е отбелязана в Софийско и Разложко. Може да се направи и паралел с наличието на лексема *трòнко*, разпространена в Гевгелийско, Елховско, Странджанско (БЕР / BER T. VIII, 2017: 279).

В българските говори в Косово и Албания са отбелязани и примери за някои по-специфични и редки семантични диалектизми. Между тях може да отбележим глагола *градя*, който в Преспанско се употребява с общобългарското значение – срв.: *Църквата кой ìа гради. Ми градет. Нòсет пàри от Гърция и градет. Със што градет?* Пустец. В говора на Раховец, Призренско и в Призренска

Жупа е регистрирано както общобългарското, така и специфично диалектно значение ‘правя, изработвам’: *Друго сум радил майстор, куче сум градил. Градимо ми сир. Градили клаине. От тэле смо градиле пълки* (копчета). *А траана она исто жито да сүшиш, па да градши потём. Како се градило сиршите за сиренйе*. Г. Любине, Призренско. Неговата възвратна третолична форма се употребява със значение ‘става готово за ядене, узрява – за плод’: *Ту се градело дун’а, дун’а и сегà има мнòгу ту, вòч дун’а, ту се градело дун’а*. Раховец, Призренско.

Като специфичен семантичен диалектизъм в българските говори в Албания се реализира и лексемата *буза*. В книжовния български език тя е известна със значението ‘Частта от лицето между слепоочието и долната челюст; страна на лице’ (<https://ibl.bas.bg/rbe/lang/буза/>). В българските говори думата *буза* е разпространена с две различни, но свързани по отношение на денотата значения – ‘буза’ и ‘ушна’. Тя се среща и в диалектите на територията на Република Северна Македония, Северна Гърция и Турция (БДА ОТ/ BDA. ОТ 2001: к. № Л 71 – 72; Antonova 2020). Широкият ареал на разпространение на територията на българското езиково землище, обстоятелството, че *буза* е лексема от речниковия фонд на книжовния български език, наличието на близки облици в лужишки, немски и латински, според мен, поставят под съмнение тезата за нейния произход от албански, въпреки факта, че значението ‘ушна’ на българската държавна територия е регистрирано в Русенско и Силистренско, където е известно, че има преселници от български общности в Албания (т.нар. арнаути). Преди всичко значението ‘ушни’ е разпространено не само на територията на Албания (Голо бърдо, Дебърско), Преспанско, но и в Охридско, Костурско, Леринско. БЕР посочва успоредици и в латински *bussa*, както и литовски *buč* ‘звук при целувка’, полски *buzia, buziaczek* ‘целувка, лице’ (БЕР / BER, Т. I, 1971: 87), като отбелязва, че по-вероятно е лексемата да е наследена от балкански (дакомизийски субстрат). Близостта с латински и немски сочи възможности за търсене на нейния произход дори в още по-далечни епохи от историята на европейската езикова култура, тъй като денотатът, свързан с название на основна част от човешкото тяло, би могъл да остави трайни отпечатъци в лексикалната система. Сходни явления се наблюдават например при названията за ‘зъб’, както и при редица роднински названия като ‘брат’, ‘сестра’ и др. До същите заключения по отношение на етимологията на думата стига и А. Мирчева (Мирчева / Mircheva 2019: 141 – 121).

От прегледа на семантичните диалектизми в българските говори в Косово и Албания може да се направят следните изводи:

1. По-голямата част семантичните диалектизми, отбелязани в крайните югозападни говори, съвпадат с широко разпространените в българския език лексеми с диалектни значения, възникнали въз основа на многозначността – срв. при глаголите за движение *нося, карам*, при лексемите *чувам, ния, запъвам, троша, бягам, раста* и др.
2. Някои от семантичните диалектизми са характерни за западния дял от българското езиково землище – срв. *барам* ‘търся’, но и при тях връзката между диалектното и общобългарското значение е ясна.
3. Специален интерес заслужават тези семантични диалектизми, представляващи териториално ограничение в разпространението на едно от значенията, което именно става основа за възникването на семантични различия при формално еднакви думи – срв. *риза* ‘къс платно, кърпа’ Дебърско, Корчанско, при наличие на заемка *кошул’а* на мястото на разпространеното на изток название *риза* със значение ‘платнена долна дреха’.
4. В някои случаи семантичните диалектизми се дължат на прояви на омонимия, но при наличието на тясна връзка между назованите денотати, което способства за появата на различни значения – срв. *буза* ‘ушна’; *дрипи, алишта* ‘дрехи’, при наличие на отношение на хиперонимия – *жито* и др.
5. Семантичните диалектизми най-често представляват многозначни думи, при които връзката между отделните значения е ясна – срв.: *градим* ‘строя’, ‘правя, изграждам’, както и при широко разпространените *гной* ‘тор’, *мръсен* ‘блажен’, *мръва, троа* ‘малко’ и др. При някои от тези думи е регистрирана многозначност и на диалектно равнище. Случаите, при които полисемията се е разпаднала напълно, са сравнително по-редки – срв. *правда* ‘добитък’.
6. В някои случаи семантичните диалектизми се развиват от омоними, при които обаче също е наличие близка връзка в семантиката. Развитието на омонимията може да доведе и до енантисемия – срв. *врѐден* ‘полезен, способен’.

Цитирана литература / References

- Александрова 2019: Александрова, Сн. Названия, свързани с облеклата и тяхното изработване (лексикосемантична характеристика). *Дисертация за присъждане на научна и образователна степен „доктор“*. Институт за български език. БАН. София. (Aleksandrova 2019: Aleksandrova, Sn. Nazvaniya, svarzani s obleklata i tyahnoto izrabotvane (leksikosemantichna harakteristika). *Disertatsiya za prisazhdane na nauchna i obrazovatelna stепен „doktor“*. Institut za balgarski ezik. BAN. Sofia.)
- Ангелов 2017: Ангелов, Г. *Общото словно богатство и семикомуникацията на славянските езици*. София: Унив. изд. „Св. Климант Охридски“. (Angelov 2017: Angelov, G. *Obshtoto slovno bogatstvo i semikomunikatsiyata na slavyanskite ezitsi*. Sofia: Univ. izd. „Sv. Klimant Ohridski“.)
- Антонова 1983: Антонова, Л. Значения на глагола *шетам* и производните му имена в българския език. – В: *Лексиколожки и лексикографски изследвания*. София: Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ при БАН, с. 207 – 217. (Antonova 1983: Antonova, L. Znacheniya na glagola shetam i proizvodnite mu imena v balgarskiya ezik. – In: *Leksikolozhki i leksikografski izsledvaniya*. Sofia: Institut za balgarski ezik „Prof. Lyubomir Andreychin“ pri BAN, pp. 207 – 217.)
- Антонова 1998: Антонова-Василева, Л. Речник на прилепския говор (по материали от М. Цепенков) – В: *Марко Цепенков. Фолклорно наследство*. Т. I. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, с. 383 – 496. (Antonova 1998: Antonova-Vasileva, L. Rechnik na prilepskiya govor (po materiali ot M. Tsepenkov) – In: *Marko Tsepenkov. Folklorno nasledstvo*. Т. I. Sofia: Akademichno izdatelstvo „Prof. Marin Drinov“, pp. 383 – 496.)
- Антонова 2013: Антонова-Василева, Л. Лексикосемантичната група на названия за лица в българските говори в Албания. – В: *70 години българска академична лексикография. Доклади от Шестата национална конференция с международно участие по лексикография и лексикология*, София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, с. 597 – 605. (Antonova 2013: Antonova-Vasileva, L. Leksikosemantichnata grupa na nazvaniya za litsa v balgarskite govori v Albania. – In: *70 godini balgarska akademichna leksikografiya. Dokladi ot Shestata natsionalna konferentsiya s mezhdunarodno uchastie po leksikografiya i leksikologiya*, Sofia: Akademichno izdatelstvo „Prof. Marin Drinov“, pp. 597 – 605.)
- Антонова 2015: Антонова-Василева, Л. Семантика на лексемите *мас* и *масло* в българските говори. – В: *Материали IV міжнародного научно-методичного семинару з болгарської мови, літератури, культури та історії 22 – 23 травня 2015 Року*. Зборник тез, Бередяньск, с. 47 – 50. (Antonova 2015: Antonova-Vasileva, L. Semantika na leksemite mas i maslo v balgarskite govori. – In: *Materialy IV mizhnarodnogo naukovno-metodychnogo seminaru z bolgars'koi' movy, literatury, kul'tury ta istorii' 22 – 23 travnja 2015 Roku*. Zbornyk tez, Beredjan'sk, pp. 47 – 50.)
- Антонова, Митринов 2011: Антонова-Василева, Л., Г. Митринов. *Речник на българските говори в Южните Родопи, Драмско и Сярско*. София: Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ при БАН. (Antonova, Mitrinov 2011: Antonova-Vasileva, L., G. Mitrinov. *Rechnik na balgarskite govori v Yuzhnite Rodopi, Dramsko i Syarsko*. Sofia: BAN. Institut za balgarski ezik „Prof. Lyubomir Andreychin“ pri BAN.)
- Антонова 2016: Антонова-Василева, Л. Лексемата *век* в българските диалекти. – В: *За словото – нови търсения и подходи. Юбилеен сборник в чест на чл.-кор. Проф. д.ф.н. Емилия Пернишка*. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, с. 427 – 431. (Antonova 2016: Antonova-Vasileva, L. Leksemata vek v balgarskite dialekti. – In: *Za slovoto – novi tarseniya i podhodi. Yubileen sbornik v chest na chl.-kor. Prof. d.f.n. Emilia Pernishka*. Sofia: Akademichno izdatelstvo „Prof. Marin Drinov“, pp. 427 – 431.)
- Антонова 2020: Антонова, Василева, Л. Към проблема за разграничаването на диалектите на близкородствени езици на диалектно равнище. – В: *Български език, 2020*, кн. 4, с. 13 – 23. (Antonova 2020: Antonova-Vasileva, L. Kam problema za razgranichavaneto na dialektite na blizkorodstveni ezitsi na dialektno ravnishte. – In: *Balgarski ezik, 2020*, kn. 4, pp. 13 – 23.)
- Асенова 2016: Асенова, П. *Избрани статии по балканско езикознание*. София: АПП „Алея“. (Asenova 2016: Asenova, P. *Izbrani statii po balkansko ezikoznanie*. Sofia: APP „Aleya“.)
- Балкански 1979: Балкански, Т. Явлението енантиосемия в съвременния български език. – В: *Български език, 1979*, кн. 2, с. 111 – 119. (Balkanski 1979: Balkanski, T. Yavlenieto enantiosemya v savremenniya balgarski ezik. – In: *Balgarski ezik, 1979*, kn. 2, pp. 111 – 119.)
- БДА. ОТ 2001: *Български диалектен атлас. Обобщаващ том. Ч. I – III. Фонетика. Акцентология. Лексика*. София: КК „Труд“. (BDA. OT 2001: *Balgarski dialekten atlas. Obobshtavasht tom. Ch. I – III. Fonetika. Aktsentologiya. Leksika*. Sofia: KK „Trud“.)
- БЕР: *Български етимологичен речник*. Т. I. 1971. София: Издателство на БАН; Т. VI. 2002; Т. VIII. 2017. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“ (BER: *Balgarski etimologichen rechnik*. Т. I. 1971 Sofia: Izdatelstvo na BAN; Т. VI 2002; Т. VIII. 2017. Sofia: Akademichno izdatelstvo „Prof. Marin Drinov“.)

- Бояджиев 2002: Бояджиев, Т. *Българска лексикология*. София: Изд. къща „Анубис“. (Boyadzhiev 2002: Boyadzhiev, T. *Balgarska leksikologiya*. Sofia: 2002, Izd. kashta „Anubis“.)
- Вранска 1955: Вранска, Цв. Наименование на отвлечените понятия в произведенията на българското и на македонското устно народно творчество. – В: *Известия на етнографския институт с музей*. кн. 2, 1955, София. Издателство на БАН, с. 267 – 345. (Vranska 1955: Vranska, Tsv. Naimenovanie na otvlechenite ponyatiya v proizvedeniyata na balgarskoto i na makedonskoto ustno narodno tvorchestvo. – In: *Izvestiya na etnografskiya institut s muzey*. kn. 2, 1955, Sofia. Izdatelstvo na BAN, pp. 267 – 345.)
- Гаравалова 2018: Гаравалова, Ил. Названия за ръж в славянския езиков континуум. – *Българският език – древен, съвременен, единен. Сборник в чест на 80-годишнината на проф. д.ф.н. Благой Шклифов*. София: Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ при БАН, Македонски научен институт (Garavalova 2018: Garavalova, Il. Nazvaniya za razh v slavyanskiya ezikov continuum. In: *Balgarskiyat ezik – drevен, savremenен, edinen. Sbornik v chest na 80-godishninana na prof. d.f.n. Blagoy Shklifov*. Sofia: Institut za balgarski ezik „Prof. Lyubomir Andreychin“ pri BAN, Makedonski nauchen institute.)
- Константинова 1985: Константинова, П. За съществителното век в съвременния български език. – В: *Български език*, 1985, кн. 2, с. 178 – 179. (Konstantinova 1985: Konstantinova, P. Za sashtestvitelnoto vek v savremenniya balgarski ezik. – In: *Balgarski ezik*, 1985, kn. 2, pp. 178 – 179.)
- Кочев 1983: Кочев, Ив. За фолклорната основа на книжовния български език. – В: *Български език*, 1983, кн. 5, с. 373 – 383. (Kochev 1983: Kochev, Iv. Za folklornata osnova na knizhovniya balgarski ezik. – In: *Balgarski ezik*, 1983, kn. 5, pp. 373 – 383.)
- Леков 1954: Леков, Ив. Из славянската лексикология. Абстрактни съществителни имена в основния речников фонд на българския език в сравнение с лексиката на другите славянски езици. – В: *Известия на Института за български език*. кн. 3, София, с. 11 – 57. (Lekov 1954: Lekov, Iv. Iz slavyanskata leksikologiya. Abstraktni sashtestvitelni imena v osnovniya rechnikov fond na balgarskiya ezik v sravnenie s leksikata na другите slavyanski ezitsi. – In: *Izvestiya na Instituta za balgarski ezik*. kn. 3, Sofia, pp. 11 – 57.)
- Мирчева 2019: Мирчева, А. Общобалканска и палеобалканска лексика в българския език. – В: *ДОКЛАДИ от Международната годишна конференция на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“* (София, 14 – 15 май 2019 година). София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, с. 113 – 121. (Mircheva 2019: Mircheva, A. Obshtobalkanska i paleobalkanska leksika v balgarskiya ezik. – In: *DOKLADI ot Mezhdunarodnata godishna konferentsiya na Instituta za balgarski ezik „Prof. Lyubomir Andreychin“* (Sofia, 14 – 15 may 2019 godina). Sofia: Akademichno izdajelstvo „Prof. Marin Drinov“, pp. 113 – 121.)
- Младенов, Младенова 2020: Младенов, М. Сл., О. Младенова, Една лексико-семантична успоредица в балканските езици. – В: *Лингвистични и етнолингвистични изследвания. В памет на акад. Владимир И. Георгиев*. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“. (Mladenov, Mladenova 2020: Mladenov, M. Sl., O. Mladenova, Edna leksiko-semantichna usporeditsa v balkanskite ezitsi. – In: *Lingvistichni i etnolingvistichni izsledvaniya. V pamet na akad. Vladimir I. Georgiev*. Sofia: Akademichno izdajelstvo „Prof. Marin Drinov“)
- Нефедова 2008: Нефедова, Е. А. *Многозначность и синонимия в диалектном пространстве*. Московский государственный университет имени М. И. Ломоносова. Филологический факультет. Москва: Макс Пресс. (Nefedova 2008: Nefedova, E. A. *Mnogoznachnost' i sinonimiia v dialektnom prostranstve*. Moskovskii gosudarstveny universitet imeni M. I. Lomonosova. Filologicheskii fakul'tet. Moskva: Maks Press.)
- Радева 2017: Радева, В. *Българска лексикология и лексикография*. София: „Изток Запад“. (Radeva 2017: Radeva, V. *Balgarska leksikologiya i leksikografiya*. Sofia: „Iztok Zapad“.)
- РБЕ: *Речник на българския език*. Т. 1 – 15, София: 2001 – 2015; <<https://ibl.bas.bg/rbe/>>. (RBE: *Rechnik na balgarskiya ezik*. T. 1 – 15, Sofia: 2001 – 2015; <<https://ibl.bas.bg/rbe/>>)
- СР 1999: *Старобългарски речник*. Т. 1, София: „Валентин Траянов“. (SR 1999: *Starobalgarski rechnik*. T. 1, Sofia: „Valentin Trayanov“.)
- Стойков 1993: Стойков, Ст. *Българска диалектология*. София: Издателство на БАН. (Stoykov 1993: Stoykov, St. *Balgarska dialektologiya*. Sofia: Izdatelstvo na BAN.)
- Antonova 2020: Antonova-Vasileva, L. Linguistic Geography's Role in Clarifying the Linguistic Situation in Specific Language Regions in Southeast Europe. – In: *Handbook of the Changing World Language Map*, Springer, 2020, pp. 355 – 374. • https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2F978-3-319-73400-2_134-1.pdf • <https://link.springer.com/referencework/10.1007/978-3-319-73400-2?page=2> doi:10.1007/978-3-319-73400-2_134-1.
- Mazon 1936: Mazon, A. Documents contes e chansons slaves de l'Albanie du sud. Paris: Librairie Droz.

LEXEMES WITH DIALECTAL SEMANTICS IN BULGARIAN DIALECTS IN ALBANIA AND KOSOVO

Lucia Antonova-Vasileva

Institute for Bulgarian Language, Bulgarian Academy of Sciences

lantonova@ibl.bas.bg

Abstract: The publication examines lexemes that are phonetically identical but differ semantically in Bulgarian dialects in Kosovo and Albania. Special attention is paid to the reasons why semantic differences arise - polysemy, emergence of figurative meanings, homonymy, motivation of meanings, territorial limitation of one of the meanings.

Key words: *dialectology, lexicology, semantics*

Luchia Antonova-Vasileva
Institute for Bulgarian Language
52, Shipchenski prohod Blvd., bl. 17
Bulgaria